

A sport mint hátránykompenzáló tevékenység vizsgálata hátrányos helyzetű gyerekek esetében

Szerző: GYÖNGYÖSI ISTVÁN (sport- és rekreációs szervezés BSc)

Témavezetők: HERPAINÉ DR. LAKÓ JUDIT, egyetemi docens, Sporttudományi Intézet
– DR. BOGÁRDI TÜNDE, adjunktus, Társadalomtudományi Intézet, Társadalomismereti Tanszék

(Testnevelés- és Sporttudományi Szekció: *A testnevelés és a sport társadalmi hatásai II.* szekciótagozat; különdíj)

1. BEVEZETÉS

Tudományos diákköri kutatásomban a hátrányos helyzetű településeken élő fiatalok sportolási lehetőségeit vizsgáltam. Témaválasztásomat indokolja, hogy magam is Békés megyében, Mezőgyánon élek. Már gyermek- és általános iskolás koromban is megtapasztaltam, hogy milyen nehézségekkel jár az ilyen térségben való helytállás. A középiskolát Mezőberényben, az Arany János Tehetséggondozó Program keretein belül végeztem, mely által olyan ambícióim lettek, hogy az egyetemi tanulmányok elvégzése is szóba kerülhetett. Az érettségi megszerzése után jelentkeztem az Eszterházy Károly Egyetemre, azon belül is sport- és rekreációs szervezés szakra. Gyerekkorom óta fontos szerepet tölt be életemben a sport. Témaválasztásom indoklásaképp még megemlíteném, hogy felelősségemnek érzem a Sarkadi járás területén történő helyzet bemutatását, ennek vizsgálatát. Ugyanis szerintem különféle kutatásokkal, módszerekkel nagy változást el lehetne érni ebben a pár községben, faluban, akár egy összefogó programmal, egyesülettel, hogy a diákok jövője meg legyen alapozva, és minden lehetőségük meglegyen egy jó sportolási, illetve tanulmányi lehetőségre egyaránt. Kutatásom helyszíne Békés megye, annak Sarkadi járása, mely 10 települést foglal magában. Az ország e részein jelentősen alacsonyabb a továbbtanulásra, sportolásra vágó fiatalok száma a fejlettebb városokhoz képest. Véleményem szerint számos oka lehet annak, hogy a fiatalabb korosztály a hátrányos helyzetű településeken kevesebb lehetőséghez jut a nagyobb településekkel szemben: anyagi helyzet, a sportegyesületek, szabadidőközpontok, sporteszközök és a tanárok hiánya, valamint a motivátlanság. A felzárkózásra váró falvakban évek óta nagy kérdés az ilyen élet oka. Én ezeknek a miérettjeit, okait kutattam, valamint a sport mint hátránykompenzáló tevékenység lehetőségeit. Úgy gondolom ugyanis, hogy a sportolás mindenkit megillet, döntő befolyású tevékenység lehet a személyiségfejlődésben, valamint egy jobb élet elérésében.

2. CÉLKITŰZÉS

2.1. A kutatás célja

Kutatásom célja a hátrányos helyzet és a sport kapcsolatának felmérése: a Sarkadi járás általános iskoláinak felmérése a hátrányos helyzet és sport témájában két különböző szempontból:

- A testnevelő tanárok megkérdezése a diákok sportolási szokásairól, lehetőségeiről, ezek minőségéről. (online kérdőív)
- A 7–8. osztályos diákok megkérdezése sportolási szokásaikról, lehetőségeikről, ezek minőségéről. A válaszadók jelentős hányada hátrányos helyzetű/halmazottan hátrányos helyzetű, így a számukra készített kérdőív esetében hangsúlyos e háttértényező vizsgálata. (online kérdőív)

2.2. Kutatási témám fontossága

Kutatási témámat többféle szempontból tartom fontosnak és kutatásra méltónak. Egyrészt ebben a térségben, járásban nőttem fel, megtapasztaltam az itteni lehetőségeket, hátrányokat. Másrészt jövőbeli céljaim között szerepel a társadalmi felelősségvállalás, hátránykompenzálás, a kitörési lehetőség elősegítése a hasonló körülmények között élő fiatalok számára.

3. ANYAGOK ÉS MÓDSZEREK

3.1. Mintavétel

A kutatásba a Sarkadi járás általános iskoláinak egy részét vontam be. A mintavételi eljárást tekintve szakértői mintavételről beszélhetünk, ugyanis a járást a különböző, hátrányos helyzettel összefüggő mutatók alapján választottam ki; továbbá a járás iskolái esetében szintén kiválasztásra került hat olyan iskola, melyek egyrészt partnernek mutatkoztak a kutatás elvégzésében, másrészt magas a hátrányos helyzetű tanulók aránya esetükben.

3.2. Adatfelvétel

Az iskolák elérhetőségeinek összegyűjtése után elektronikus úton megküldtem az iskolavezetés számára a kérdőívet (kérve, hogy továbbítsák a testnevelő tanár számára), valamint az etikai nyilatkozatot. (Amennyiben nem érkezett válasz, újabb megkeresés történt.) A kutatás során kétféle online kérdőívet használtam: egyrészt a Sarkadi járás általános iskoláiban tanuló 7–8. osztályos diákokat, másrészt az őket tanító testnevelő tanárokat kérdeztem meg a diákok sportolási szokásairól, lehetőségeiről, ezek minőségéről online kérdőív segítségével.

3.3. Kutatási módszer

A kérdőívet 97 fő töltötte ki a diákok részéről, valamint 9 tanár hat településről. A tanárok körében teljes körű lekérdezés történt, ugyanis ennyi testnevelő tanár tanít a kutatásba bevont iskolákban.

A diákokat az informatikaterembe kellett beküldeni, volt, ahol engedélynek köszönhetően mehettek be, és nagyon nehezen lehetett elérni, hogy kitöltésük a kérdőívet az iskolai protokoll miatt. Volt, ahol személyesen is jelen voltam a kitöltésnél.

Kutatási módszerem továbbá – az első hipotézis vizsgálatához – a területi statisztikai adatok másodelemzése (KSH-adatok alapján).

3.4. Hipotézisek

1. Feltételezem, hogy a Sarkadi járásban az országos adatokat meghaladó arányban vannak jelen a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók az általános iskolákban. Mindez visszavezethető az anyagi és családi háttérre.
2. Feltételezem, hogy mára az általam vizsgált Sarkadi járás településein, általános iskoláiban mind a diákok, mind a testnevelő tanárok tapasztalják a sportolási lehetőségek hiányát, és utóbbiak úgy vélik, ilyen lehetőségek biztosítása jelentős változást jelentene a gyerekek személyiségformálását, motivációját, továbbtanulási terveiket tekintve.
3. Feltételezem, hogy a megkérdezett diákok és általános iskolák testnevelő tanárainak több mint fele beszámol arról, hogy a sporttevékenységek elenyészőek, eszköztáruk hiányos.
4. Feltételezem, hogy a megkérdezett testnevelő tanárok a hátrányos helyzetű diákokkal végzett munkájuk során több negatívumot tudnak megnevezni, mint amennyi pozitívumot.

3.5. Adatelemzés

A kapott válaszok Excel-táblázatban kerültek letöltésre, átlag- és szórásértékek alapján vagy százalékos arány szerint történt az elemzés, a hasonlóságok és különbségek összevetése, diagramok készítése a kutatási eredmények bemutatásához.

4. EREDMÉNYEK ÉS MEGBESZÉLÉS

4.1. Eredmények

4.1.1. A tanulói minta bemutatása

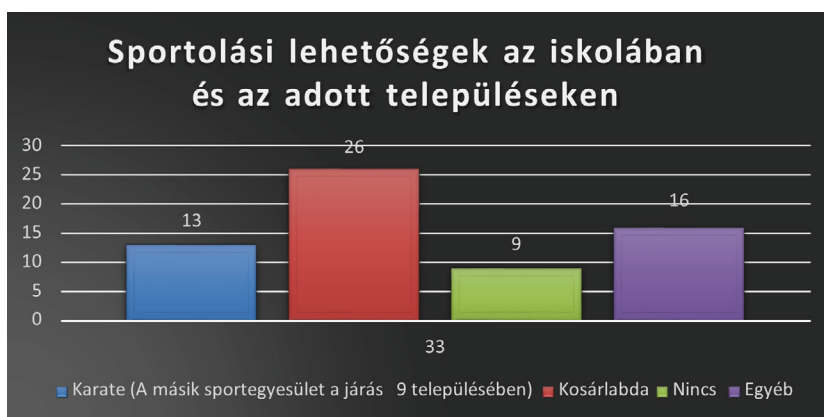
- A 98 fős tanulói minta összetételét tekintve a válaszadók közel kétharmada fiú (60%), a lányok a minta 40%-át alkotják.

- A tanulói kérdőívben a válaszadók életkorát tekintve mindössze három olyan válaszadó volt, aki idősebb, mint a várható 13–15 éves korosztály. Ez alapján megállapítható, hogy a mintában nem fölülreprezentáltak az évismétlők.
- A válaszadók 39%-a (39 fő) cigány/roma származásúnak vallotta magát.
- A válaszadók szüleinek iskolai végzettségét tekintve mind az anyák, mind az apák esetében megfigyelhető volt, hogy körülbelül harmaduk maximum nyolc osztályos végzettséggel rendelkezik, szintén harmaduk érettségi nélküli középfokú végzettséggel, és a további egyharmad oszlik meg az érettségizettek és a diplomások között. Utóbbiak száma/aránya az anyák esetében magasabb (15 fő, míg az apák közül három).
- A válaszadók szüleinek foglalkoztatottságát tekintve az aktív dolgozók vannak jelentős többségben mindkét szülőt vizsgálva (anyák 68%-a; apák 81%-a). Ugyanakkor jelen vannak a munkanélküli és rokkantnyugdíjas szülők is.
- A gyerekek a továbbtanulási lehetőségre igényt tartanak: a gyerekek mindentől eltekintve szeretnének továbbtanulni, annak ellenére, milyen „helyzetben vannak”, amit ők nem vesznek észre.
- Nemcsak a továbbtanulási terveket, de az előző félévi tanulmányi átlagot is megkérdeztem a válaszadó diákoktól.

4.1.2. A sporttal, sportolási lehetőségekkel kapcsolatos tanulói válaszok

Kutatásom szempontjából kiemelten fontos kérdés volt, hogy a megkérdezett tanulók sportolnak-e. A válaszok alapján a válaszadó gyerekek kétharmada sportol.

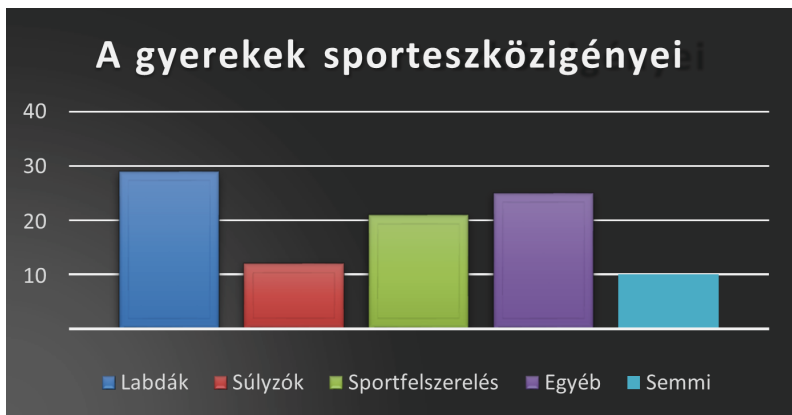
Többségük meg tudott nevezni többféle sporttevékenységet (1. ábra), illetve olyan sporteszközöket is, amelyeket használ. (Felmerül azonban, hogy konkrét igényeket további lehetőségekre csak akkor tudnának megnevezni, ha egyáltalán ismernék ezeket.)

1. ábra: A sportolási lehetőségeket mutató ábra
 Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérés alapján

A válaszadó diákok nagy része (89%-a) ott él, ahol az általános iskolája van, viszont egyetlen egy településen, Sarkadon van egyesület, ahova járni tudnának. Konkrétan a járásban kettő sportegyesület van, ahol a gyerekek tudnak hivatalosan sportolni, az előbb említett településen.

Nagy az igény olyan sporteszközökre a gyerekeknél, melyeket máshol nagyon könnyen megengedhetnek maguknak, hogy megvegyenek. Ami azonban a leginkább szembetűnő, hogy az általános iskolások véleménye szerint összességében jobban szeretnék bármilyen sportegyesületet, mint szórakozási lehetőséget nyújtó létesítményt.

2. ábra: A válaszadók sporteszközigényeit mutató ábra
 Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérés alapján

Nemcsak a sporteszközigényeket mértem fel, hanem a létesítményekre is rákérdeztem, mi az, amit hiányolnak.

3. ábra: A válaszadók létesítményigényeit mutató ábra
 Forrás: saját szerkesztés a kérdőíves felmérés alapján

4.1.3. A tanári kérdőív eredményei

A tanári kérdőívet a vizsgált hat iskola összes testnevelő tanára kitöltötte (9 fő). Mind tanórai keretek közt, mind tanórákon kívüli sportolási lehetőségeket megneveztek, a rendelkezésre álló sporteszközöknek pedig széles repertoárját sorolták fel. A sportolás legfontosabb aspektusának a személyiségfejlődést, az egészséges életmódot és a sport általi pedagógiát (nevelést) tartották, ugyanakkor a hátránykompenzálás kevésbé hangsúlyos véleményük szerint. Pedig mind a hátrányos helyzetű, mind a cigány/roma diákjaik arányát relatíve magasra becsülték: négy olyan tanár volt, aki azt mondta, hogy a diákjainak több mint 50%-a hátrányos helyzetű és/vagy cigány/roma, további két tanár szerint pedig 25–50% közötti ez az arány.

A tanárok elmondása szerint a diákjaik viselkedése az otthonról hozott értékekből ered, ezek a mérvadóak. Véleményem szerint a sport általi aspektusokra lehetne ezt alapozni, ezért lenne érdemes behozni olyan sportolási lehetőséget, újdonságot az életükbe, mely megtanítja őket ezekre. Az új, amit még nem láttak, nem várt eredményeket hozhat. Például a 4-5 fő sportágon kívül mást valószínűleg nem ismernek, és ez idővel egyre jobban romló adat lehet.

4.2. Hipotézisek vizsgálata

Kutatásom célja a hátrányos helyzet és a sport kapcsolatának felmérése volt a Sarkadi járás egyes általános iskolái 7–8. osztályos tanulóinak és testnevelő tanáraiknak bevonásával, akiket online kérdőív segítségével kérdeztem meg.

Első hipotézisemben feltételezem, hogy a Sarkadi járásban az országos adatokat meghaladó arányban vannak jelen a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók az általános iskolákban. Mindez visszavezethető az anyagi és családi háttérre. A hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók számát vizsgálva a nappali oktatásban (KSH – TSTAR) az alábbi adatokkal találkozunk:

- 2012-ben:
 - » Járási átlag (országos): 1469,3 fő
 - » Sarkadi járás: 1153 fő
- 2019-ben:
 - » Járási átlag (országos): 249,55 fő
 - » Sarkadi járás: 267 fő

Ez alapján **az első hipotézisem igazoltnak tekintem**, hiszen az országos adatokat meghaladó mértékben vannak jelen a hátrányos helyzetű diákok a Sarkadi járásban.

Második hipotézisemben feltételezem, hogy mára az általam vizsgált Sarkadi járás településein/általános iskoláiban mind a diákok, mind a testnevelő tanárok tapasztalják a sportolási lehetőségek hiányát, és utóbbiak úgy vélik, ilyen lehetőségek biztosítása jelentős változást jelentene a gyerekek személyiségformálását, motivációját, továbbtanulási terveiket tekintve.

A hipotézis első része, miszerint a diákok és tanárok hiányosságokat tapasztalnak, megcáfolódott.

Azonban azt megerősítették, hogy ezek rendelkezésre állása és alkalmazása fontos a gyermekek személyiségfejlődése szempontjából. Mindezek alapján **a második hipotézist részben igazoltnak tekintem.**

Harmadik hipotézisemben feltételezem, hogy a megkérdezett diákok és általános iskolák testnevelő tanárainak több mint fele beszámol arról, hogy a sporttevékenységek elenyészőek, eszköztáruk hiányos.

Mind a diákok, mind a tanárok széles körű – bár nyilván iskolánként is eltérő – sporttevékenységekről és -eszközökről számoltak be.

Mindezek alapján **a harmadik hipotézist nem tekintem igazoltnak.**

Negyedik hipotézisemben feltételezem, hogy a megkérdezett testnevelő tanárok a hátrányos helyzetű diákokkal végzett munkájuk során több negatívumot tudnak megnevezni, mint amennyi pozitívumot.

A tanárok megnevezték többek között a motiválatlanságot és a családi háttérrel, otthonról hozott viselkedési mintákat mint nehézségeket a hátrányos helyzetű gyerekekkel végzett munkájukban, azonban közel azonos arányban jelentek meg a pozitívumok is (pl. lelkesedés, hála).

Vizsgáltam – szintén e hipotézishez kapcsolódóan –, hogy a megkérdezett testnevelő tanárok a sport egyes aspektusait mennyire tartják fontosnak. Az egészséges életmód, a személyiségfejlődés, továbbá az együttműködés az, amit a legtöbb válaszadó tanár megjelölt, míg a társadalmi asszimilációt (helyesebben integrációt) mindössze a megkérdezettek harmada tartotta fontosnak.

Azon kérdésemre, hogy a válaszadó testnevelő tanárok szerint a családi háttér milyen mértékben befolyásolja a tanulmányi, sportolási teljesítményt, kiderült, hogy nem volt olyan, aki azt mondta volna, hogy nincs nagy befolyással rá vagy egyáltalán nem befolyásolja.

Mindezek alapján **a negyedik hipotézisem, melyben feltételeztem, hogy a megkérdezett testnevelő tanárok a hátrányos helyzetű diákokkal végzett munkájuk során több negatívumot tudnak megnevezni, mint amennyi pozitívumot, nem tekintem igazoltnak.**

4.3. Megbeszélés

4.3.1. Hátrányos helyzet, hátrányos helyzetű társadalom

Hátrányos helyzetűnek általános értelemben azt a gyermeket tekintjük, aki szegény sorsú családból származik. Jelenleg a magyarországi lakosság több mint 10%-át – egyes megközelítések/számítások/becslések szerint 12-13%-át – tekinthetjük szegénységben élőnek. Ez az arány a kétezres évek óta kismértékben növekedett. A romák 37%-a szegénységben él, ez az átlagos érték háromszorosa.

Hátrányos helyzet az új jogszabályi környezetben

A hátrányos helyzetre nagy figyelmet szánnak az oktatási rendszerekben. „Ha sorra vennénk a hátrányos helyzet kategorizációjának szempontjából a különböző korszakok oktatáspolitikáit vagy akár napjainkban az egyes országok definícióját, nagyon érdekes képet kapnánk, összefüggésekre világíthatnánk rá belőle.” (Varga 2013, 134–135)

A hátrányos helyzet pedagógiája

„Egy jó hallású, zenei adottságú kisgyermek személyiségfejlesztése nem ebben az irányban történik, hanem mondjuk az atlétizálás területén erőltetik a fejlesztést [...] egy különösen jó testalkatú, éppen atlétizálásra alkalmas fiatal valamilyen oknál fogva nem tud e területen kitörni, mert őt a küzdősportok felé sodorja az „élet” [...] pályaválasztás előtt álló fiatal különböző gátló tényezők miatt nem tudja a „kedvére való” (= az adottságaival adekvát) pályát választani.” (Várnagy–Várnagy 2000, 13–14)

A szociális ellátórendszer hiányosságai a falvakban

„A falusi népesség zöme közép-, illetve nagyfalvakban él, azaz ezer főnél többet számláló településen.” (Bódi 2001, 35) „Az egész ország népessége rohamosan fogy, de az aprófalvas települések lakossága mára már több mint háromszor gyorsabban, mint az ország egész lakossága.” (Bódi 2001, 36) A szociális ellátórendszer egy törvényekben szabályozott, államilag kirótt feladat a települések önkormányzatainak, melyben a legnagyobb részt az egészségügy kapja, a legkevesebbet pedig az oktatás.

Hátrányos helyzetű gyerekek rekrutációja, jövőképe

Az országban sok gyermek él nevelésben jelenleg. Ahhoz, hogy a társadalmi újratermelő-dést megállítsuk, meg kell látni ezek rekrutációját: kik pontosan ezek a gyerekek, hogyan és miért kerültek a nevelőotthonokba? A fiatalok jövőjével való foglalkozás nagyon fontos, a motiváció, az énhatékonyosság, a társadalmi beilleszkedés és az elképzeléseik szintén azok. „A statisztikai elemzés során megállapítást nyert, hogy a jövőképre vonatkozó kérdőív és a háttér kérdőív között pozitív korreláció áll fenn.” (Erdei 2019, 21)

4.3.2. Az oktatási rendszer és szegregáció bemutatása Magyarországon

Általános iskolai szegregáció Magyarországon

Fokozottan van mindez jelen azon általános iskolákban, ahol az iskolai szegregáció mint társadalmi probléma megjelenik. „A középpontban az etnikai és a hátrányos helyzet szerinti szegregáció áll. Az elemzés újdonságát a teljeskörűsége adja. Az amerikai faji-etnikai iskolai szegregációval való összehasonlítás átlagosan alacsonyabb szegregáltságot mutat ki, de hasonló összefüggéseket tár fel a város méretével és a kisebbség arányával, és azokra kontrollálva erőteljesebb hazai szegregációra utal.” (Kertesi–Kézdi 2007, 3) Az iskolai szegregáció alacsony színvonalú oktatással jár együtt. Ez egy nagy társadalmi probléma.

Oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon

Az itthoni oktatási rendszer nem működteti az eszközöket, melyek csökkenthetnék ezt a helyzetet, ezáltal a szociális hátrány és az etnikai háttér jelentős hatást gyakorol a tanulmányi eredményekre, viszont a lakóhely, a korlátozott személyes képességek és a nem hatása csekélyebb.

4.3.3 A cigányság „szerepe” és fontossága az iskolákban, a szegregátumokban és a hátrányos helyzetű településeken

A roma kultúra Magyarországon

Magyarországon és a világban a romák általában az etnikai identitás megőrzésével szenvednek, valamint az oktatás hiányától és a magas írástudatlanságtól. „Az eredmények arra utalnak, hogy bár a roma fiatalok súlyosan hátrányos helyzetűek, tanulmányi eredményeik lenyűgözőek. Azok a sportágak, amelyekben a fiatalok részt vesznek, általában hasonlóak a többi magyar fiatalhoz; az eltérő részvételi arányok mind a jövedelem és az iskolai végzettség különbségeihez, mind pedig az etnikai hovatartozáshoz vezetnek.” (Soós 2005, 2)

A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól

Kertesi és Kézdi (2012) tanulmánya az országos adatokat használva méri a roma gyerekek lemaradottságát, és próbál válaszokat kapni ezen tényezők okaira. Mindezek mögött a társadalmi összetételbeli különbségek állnak, melyek a jövedelem, lakóhely és iskolázottság. A szegénységi ráta csökkentése és a különféle szakpolitikai változtatások megoldást jelenthetnének a szegény roma és magyar gyermekek lemaradására. „A hátrányos helyzetű gyerekek, és köztük a szegény sorban élő roma gyerekek készségfejlődésének és iskolai pályafutásának sikere nagyrésztben múlik azon, hogy képesek leszünk-e megérteni, elfogadni és felhasználni a hazai evidenciákat és a nemzetközi tapasztalatokat, és ezekre építve tudjuk-e úgy alakítani a társadalompolitikát, hogy

a rendelkezésre álló erőforrásokból a lehető leghatásosabb módon segítsük a gyerekeket és családjaikat.” (Kerdesi–Kézdi 2012, 52)

Roma fiatalok sikeres és sikertelen iskolai karrierjének társadalmi meghatározói

A munka célja, hogy a más területek általi kísérletek kínálta elemzési szempontokkal bemutassa a megfelelő integrálódás okait, és hogy milyen tényezők játszanak szerepet a cigányság sikertelen integrálódásában. Konszenzus van olyan értelemben a kutatók körében, hogy a cigányok társadalmi integrációjának fő akadályja az alacsony iskolai végzettség.

A roma gyerekek iskolai sikerességének korlátairól

Messing és Molnár (2008) cikkükben megemlítik, hogy megírásához több, egymással párhuzamos kutatásból is ugyanaz az erős összefüggés merült fel a cigány gyerekek tanulmányairól és ambícióiról. A kutatások azt mutatták, hogy egy adott iskolai osztály etnikai vonatkozású összetétele csökkenti a gyerekek továbbtanulási ambícióit azonkívül, hogy a gyerekek hova tartoznak. A roma fiatalok nagy része két fő hátránnyal szembesül. A megítéléssel a származás, diszkrimináció miatt, valamint a családi helyzet, a szociális helyzet miatt.

4.3.4. A hátránykompenzálás és a sport kapcsolata

Sport és inklúzió. Inkluzív nevelés – inkluzív társadalom

„Összességében elmondhatjuk, hogy az iskolai testnevelés és mindenféle formában, de leginkább közösségben végzett sportolás segíti az elfogadó, empatikus attitűd kialakítását, toleranciára, együttműködésre nevel.” (Kovács Klára 2016, 15) Számtalan társadalmi csoport van, akiknek fizikai aktivitása nem megfelelő, ezáltal esélyeik rosszabbak a sportolásra.

Sport és felzárkóztatás: underclassbeli fiatalok sport általi emancipációjának lehetőségei

„A magyar társadalomban a cigányság egy jelentős része olyannyira elszegényedett, hogy a hazai underclass szinte teljes egészében etnicizálódott. A periférián kívüli kisebbségi lét és a deprivációs spirál ellehetetleníti a többségi társadalommal való kooperáció lehetőségét, a társadalmi mobilitást.” (Sculler 2015, 2)

Az „underclassban” a szegénységi kultúra építi fel a mindennapi életet, ez „jelöli az egyén pozícióját”, melynek az erőszak, az agresszivitás a fő eszköze. A fizikum és a jártasság a küzdelemben felértékelődik a fiatalok között.

A szabadidős tevékenységek személyiségfejlesztési lehetőségei

A szabadidő hasznos eltöltése és annak pedagógiai vonatkozása, módszerei és eszközei egyre fontosabbak a pedagógiai vizsgálatok során. Ez a gyermekek legfontosabb, legkézenfekvőbb, legideálisabb megoldása a személyiségük és a szociális fejlődésük szempontjából.

A mozgás, illetve a sport szerepe a korai iskolaelhagyás megelőzésében

„A hátrányos helyzetű gyerekeket a környezetük felől rengeteg negatív hatás éri. Gyakori, hogy az a gyermek, akit több bántás ér, önmagát a környezeti jelzések alapján határozza meg. [...] Az aktívan mozgó gyerekeket nagyobb magabiztosság jellemzi, az egészségszebb testtudatossággal pedig tovább nő az önbizalmuk.” (Németh 2014, 9) A szerző hangsúlyozza még a sokszínű iskola elvét, mely azt jelenti, hogy a gyakorlati oktatást, tapasztalati, tudatos tanulást fel kell erősíteni, és a helyi tanterveket ki kell dolgozni.

4.3.5. A sport mint az oktatás pedagógiája

A sport mint az oktatás egyik rejtett terepe

Péter László (2013) tanulmánya a sport és szocializáció összefüggésével, ennek formális oktatásával és kapcsolataival foglalkozik: a foci alkalmas a társadalom központi kulturális értékeinek megerősítésére. A győzelem, ennek élményei, a kooperáció és a siker a fiatalok számára jelentős hatással lehet a személyiségfejlődésre. A folytonos csapatjáték, közösségben történő sporttevékenység olyan magatartásforma elsajátítására lehet jó, mely magától asszimilálódik a sportolóban.

A roma tanulók iskolai attitűdjét befolyásoló tényezők

Az iskolai szegregációt befolyásolja az iskolarendszer szerepe és annak megítélése. Hüse (2015) egy fókuszcsoporthoz tartó vizsgálat után megállapította, hogy a nem roma és a roma iskolákban hatalmas különbség van az iskolarendszer, oktatás, elméleti tudás és tekintély szempontjait tekintve. A nem roma iskolában a gyermekkori sajátosságokat említve nem megfelelő a tudásszint, ugyanis érthetetlen, követhetetlen és gyors a tempó az iskolában, nem tartják gyakorlatiasnak, a tanároknak pedig nincs tekintélyük a gyerekek előtt. A roma iskolában pedig a családiasságra, jól felkészült tanárookra lehet alapozni.

Fejlesztés a sporton keresztül: társadalmi tőke építése a hátrányos helyzetű közösségekben

James Skinner (2008) tanulmánya a hátrányos helyzetű közösségek sport általi fejlesztésének kérdésével foglalkozik. Áttekinti azokat a modelleket, amelyekben a sportot a jobb közösségi és állampolgári életkifejezések kialakítására, valamint a korábban „jóléti állam” folyamatokon keresztül kezelt társadalmi kérdéseinek kezelésére alkalmazták.

4.3.6. A sport mint a szociális hátrány megelőzője

Befolyásolja-e a regionális hátrány az egészséggel kapcsolatos sportolást és a fizikai aktivitás szintjét?

Pamela Wicker (2017) a regionális kormányzat minőségének szerepét vizsgálja a felnőtteknél a sport és testmozgás, egészség körében. Az elemzések eredményei azt mutatják, hogy a helyi önkormányzatok minőségi, jelentős és pozitív összefüggést mutatnak a sportban és a testmozgásban való egyéni részvétellel, az irányelveket megfelelően.

Fair play? Sport és szociális hátrányok Írorszáiban

Pete Lunn (2007) tanulmánya szerint a hátrányos helyzetűnek minősített iskolákban a gyerekek átlagosan kevesebb lehetőséget kapnak a sportolásra. Ha ez így van, és nagyobb a valószínűsége annak, hogy korábban hagyják el az iskolát, akkor potenciális sportolási lehetőségük kettős hatást szenvedne: egy olyan iskolába járnának, ahol kevesebbet sportolnak, és kevésbé valószínű, hogy felnőttkorukban részesülnek a sportolás nyújtotta előnyökből.

A sport mint a társadalmi mobilitás eszköze és a hátrányos helyzetű városi fiatalok szabályozása

Ramón Spaaij (2009) tanulmánya a sportnak a hátrányos helyzetű városi fiatalok társadalmi mobilitásához való hozzájárulásával foglalkozik. A sportalapú társadalmi programokat a tőke különböző formái létrehozásának potenciális eszközeiként képzeli el, amelyekből bizonyos előnyök származhatnak, amelyek lehetővé teszik a társadalmi szereplők számára, hogy javítsák társadalmi helyzetüket.

4.3.7. Mérések, vizsgálatok alapján történő kimutatások

Dél-Afrika hátrányos helyzetű iskoláiból származó általános iskolás tanulók iskolai fizikai aktivitási mintái: egészség és életmód

A gyermekek egészségének és jólétének megőrzésére vonatkozó irányelvek naponta legalább 60 perc közepes-erős fizikai aktivitást (MVPA) javasolnak. Dél-Afrikában a közösségi sport- és szabadidős létesítmények és lehetőségek szűkösek a korábban hátrányos helyzetű területeken, ezért az iskoláknak kell elsődleges helyszínek lenniük, ahol a gyerekek teljesíthetnek. Ennek a tanulmánynak az volt a célja, hogy megvizsgálja a gyermekek iskolai napi fizikai aktivitási mintáit a napi ajánlott irányelvek betartásával kapcsolatban.

A nem, a fizikai aktivitás, a képernyő előtt töltött idő, a testtömegindex és a jólét kapcsolata a szociálisan hátrányos helyzetű ír gyermekeknél

A kutatások kimutatták, hogy a gyermekkori fizikai aktivitás pozitív kapcsolatban áll a jóléttel. A vizsgálat célja az volt, hogy megvizsgálja a nem, a fizikai aktivitás, a képernyő

előtt eltöltött idő, a testtömegindex és a jóllét közötti kapcsolatot szociális hátrányból származó ír iskolás gyerekeknél. Az összegyűjtött adatok közé tartozott a gyorsulásmérő (fizikai aktivitás) és az önbevallás (a képernyő előtt eltöltött idő és a jólét). Az eredmények arra utalnak, hogy a fiúk több percet halmoztak fel napi képernyőidővel, mint a lányok, azonban a fiúk fizikailag aktívabbak voltak, mint a lányok.

4.3.8. A Sarkadi járás helyzete

Sarkadi járás

A Sarkadi járás Békés megyében található. Szontágh Éva (2013) az alábbi szempontokból vizsgálta a járást: foglalkoztatottság, anyagi helyzet, nevelés, oktatás, a gyermekek szükségleteinek kielégítettsége. „A Sarkadi kistérségben alacsony foglalkoztatottság következtében a gyermekes családok bevallott egy főre jutó átlagos jövedelme az országos átlagnak kevesebb, mint a fele. A kistérségben a 0–17 éves gyermekek 58%-a szegénységben él, ami nagyon magas és ez idővel egyre rosszabbodó adat” (Szontágh 2013, 16).

A Sarkadi kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése

A szegénységi mutató nagyrészen az alacsony iskolai végzettség miatt mondható magasnak. A sarkadi térségben az országos adathoz mérve nagyon magas a maximum 8 osztályt végzettek száma, ahogy a szegénységben élő romák száma is. Jövedelemben is elmaradott a térségben élő családok jövedelmi szintje az országos adathoz képest: több mint a kistérség fele szegénységben él.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

Tudományos diákköri kutatásom célja az volt, hogy a hátrányos helyzet és a sport kapcsolatát vizsgáljam, azt, hogy a Sarkadi járás általános iskoláiban milyenek a diákok sportolási szokásai, lehetőségei, és ezt miként látják ők, valamint testnevelő tanáraik.

A szakirodalmi áttekintésben szükségesnek tartottam, hogy foglalkozzak a hátrányos helyzettel, annak elméleti és törvényi megközelítéseivel. Ezt követően az oktatási rendszerről, a szegregációról írtam, majd kiemelten a cigányságról. A fejezet végén a kutatási helyszínemet, a Sarkadi járást mutattam be röviden szakirodalmi források alapján.

A kutatási módszerem kétféle online kérdőív volt, az egyiket a 7–8. osztályos tanulók, a másikat a testnevelő tanáraik számára készítettem. A válaszadók meghatározó hányada hátrányos helyzetű/halmozottan hátrányos helyzetű.

Az adatelemzés során a diákok (és olykor a tanárok) válaszai nem feleltek meg előzetes feltevéseimnek. Az a hátrányos helyzetű térség, melyet vizsgáltam, a diákok válaszai alapján talán közel sem tűnik annyira rossznak, mint ahogy én feltételeztem.

Azonban nemcsak például a sporteszközök elérhetőségét, hanem az etnikai vonatkozást tekintve is meglepetés ért a kutatási eredmények vizsgálata során, hiszen a romák kisebbségi arányát nem feltételeztem volna. Az eredmények, melyeket a sportolási igényekre, létesítményigényekre, sporteszközök igényére kaptam, jó kiindulópont lehet a diákok hátránykompenzációjára a jövőben. Ezenkívül különféle sportegyesületek, szabadidős tevékenységet nyújtó egyesületek fellendítenék a diákok életét.

További kutatási lehetőségek is vannak ebben a témában a jövőbeli kérdések feltárása érdekében, mint például fókuszcsoporthozos interjú keretében meg lehetne kérdezni 7–8 fős csoportokban a gyerekeket. Ezenkívül alaposabban meg lehetne vizsgálni az elmúlt évek sportot érintő infrastrukturális és társadalmi felzárkózási célú fejlesztéseit. Kutatási eredményeim és a saját korábbi tapasztalataim különbözősége azt támasztja alá, hogy valamelyest javultak a hátrányos helyzetű gyerekek sportolási és – reméljük – kitörési lehetőségei.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bauer Zsófia (2014): Sarkadi kistérség. A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése. MTA TK, Budapest
http://real.mtak.hu/18864/1/Sarkad2014_kesz.pdf
- Borosán Livia (2017): A szabadidős tevékenységek személyiségfejlesztési lehetőségei.
http://real.mtak.hu/72161/1/06_Boros%C3%A1n.pdf
- Bódi Ferenc (2001): A szociális ellátórendszer öröklött hiánya a falvakban. http://www.esely.org/kiadvanyok/2001_4/BODI.pdf
- Elekes Györgyi Margit (2015): Roma fiatalok sikeres és sikertelen iskolai karrierjének társadalmi meghatározói egy kvalitatív kutatás alapján.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/898/5/Elekes_Gyorgyi_thu.pdf
- Erdei Ildikó (2019): Hátrányos helyzetű gyerekek rekrutációja, jövőképe. Különleges Bánásmód.
<https://deenkdev.lib.unideb.hu/ojs/kulonlegesbanasmod/article/view/7604/696>
- Hüse Lajos (2015): Roma tanulók iskolai attitűdjét befolyásoló tényezők. <https://mek.oszk.hu/14900/14906/14906.pdf>
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2012): A roma és nem roma tanulók teszteredményei közti különbségekről és e különbségek okairól. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/108480/1/bwp1205.pdf>
- Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2009) Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaságtudományi Intézet.
<https://www.econstor.eu/bitstream/10419/108447/1/bwp0906.pdf>

- Kovács Klára (2016): Sport és inklúzió. In: Inkluzív nevelés – inkluzív társadalom. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. pp. 294–316.
http://real.mtak.hu/84427/?fbclid=IwAR0TpZRI-5uPxL2_S5nvqUeOurwGJt820krOM434cways5VI3O4XQmd8dzY
- Németh Noémi (2014): A mozgás, illetve a sport szerepe a korai iskola elhagyás megelőzésében.
<http://docplayer.hu/15441539-A-mozgas-illetve-a-sport-szerepe-a-korai-iskola-elhagyas-megelozeseben.html>
- Messing Vera – Molnár Emília (2008): „...több odafigyelés kellett volna”. A roma gyerekek iskolai sikerességének korlátairól.
http://esely.org/kiadvanyok/2008_4/MESSING.pdf
- O'Brien, Wesley (2021): Relationship between Gender, Physical Activity, Screen Time, Body Mass Index and Wellbeing in Irish Children from Social-Disadvantage. <https://www.tandfonline.com/doi/epub/10.1080/13575279.2021.1887815?needAccess=true>
- Pete Lunn (2007): Fair play? Sport and social disadvantage in Ireland. <https://www.sportireland.ie/sites/default/files/2019-11/fair-play-sport-and-social-disadvantage-in-ireland-2007-report.pdf>
- Péter László (2013): A sport mint az oktatás egyik rejtett terepe. Néhány elméleti szempont a foci kialakulása és ritualisztikus szerepe mentén.
<https://erdelyitarsadalom.ro/files/et21/et-bbu-21-06.pdf>
- Radó Péter (2007): Oktatási egyenlőtlenségek Magyarországon. http://www.esely.org/kiadvanyok/2007_4/RADO.pdf
- James Skinner (2008): Development through Sport: Building Social Capital in Disadvantaged Communities.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1016/S1441-3523%2808%2970112-8>
- Ramón Spaaij (2009): Sport as a Vehicle for Social Mobility and Regulation of Disadvantaged Urban Youth: Lessons from Rotterdam. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1012690209338415>
- Schuller Csaba (2015): Sport és felzárkóztatás: Underclassbeli fiatalok sport általi emancipációjának lehetőségei.
<https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5811/5439>
- Soós István (2005): Short Communication: Rroma Culture and Physical Culture in Hungary <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1012690205057205>
- Szító Imre – Katona Nóra (2007): Hátrányos helyzet, veszélyeztetettség és iskolai siker.
http://www.szitoimre.com/doc/27_hatranynos.pdf
- Szontágh Éva (2013): Sarkadi kistérség: A kistérségben élő gyermekek, fiatalok és családjaik helyzetének, igényeinek és szükségleteinek felmérése.
http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/2673/1/Sarkad_helyzetfelmeres_2013I.pdf

- Várnagy Elemér – Várnagy Péter (2000): A hátrányos helyzet pedagógiája. <http://www.sze.hu/~foldes/h%E1tr%E1nyos%20h.%20pedag%F3gi%E1ja.pdf>
- Walter, C. M. (2011): In-school physical activity patterns of primary school learners from disadvantaged schools in South Africa: health and lifestyle. <https://journals.co.za/doi/abs/10.10520/EJC19762>
- Pamela Wicker (2017): Does regional disadvantage affect health-related sport and physical activity level? A multi-level analysis of individual behaviour. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17461391.2017.1376119?scroll=top&needAccess=true>